

MUSIQA FANI O'QITUVCHISINING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV TAYYORGARLINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASINING MAZMUN- MOHIYATI

Muallif: Xodjakulov Baxodir Xudaykulovich ¹

Affilyatsiya: Guliston davlat universiteti “An’anaviy xonandalik va xalq cholg’ulari”
kafedrasini mudiri, dotsent ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14409295>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada musiqa o'qituvchilari kasbiy malakalarini oshirishga doir fikr va mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: musiqa san'ati, badiiy vositalar, ijodkorlik, ma'naviy, qo'shiq, kuy, uslub, vosita.

Jahon ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlashning yangi didaktik tizimlarini raqamli iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish orqali bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish modellari amaliyotga tatbiq etilmoqda. Bu borada oliy ta'lim tizimini rivojlantirish va demokratlashtirish, texnika yutuqlarini idrok qilishga qobiliyatli, o'zgaruvchan shart-sharoitlarga moslashadigan, o'z-o'zini rivojlantirishga qodir shaxsni tarbiyalashda kompetentsiyaviy va akmeologik yondashuvlarga ustuvorlik berish asosida bo'lajak mutaxassislarining kasbiy o'sish jarayonlarini loyihalash, amaliyotga tatbiq etish bo'yicha pedagogik mexanizmlarni takomillashtirishga oid tizimli ishlar olib borilmoqda.

Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida amaliy yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-rolni pozitsiyasini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, pedagogika sohalarida bakalavr va magistrlar tayyorlashning kompetentli modellarini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Bu borada musiqa o'qituvchisini pedagogik -faoliyatga tayyorlash “Ta'lim” milliy loyihasini amalga oshirish nuqtai nazaridan alohida ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyatning ta'lim-tarbiyaviy muammolarini hal etish -jamiyatning axborot-kommunikatsiya muhitidagi jiddiy o'zgarishlar sharoitida musiqa o'qituvchilarini yuqori kasbiy mahoratga yo'naltiradi. Zamonaviy hayotda axborot kommunikatsiyalarining roli ortib bormoqda. Axborot oqimlarining zichligi va intensivligi hamda aloqa makonida ishtirokchilar soni -ko'paymoqda, yangi aloqa ehtiyojlari, qiziqishlari, axborot uzatishning turli shakllari va tarmoqlari rivojlanmoqda.

Zamonaviy ta'limda muloqot qilish musiqa o'qituvchisining samarali pedagogik faoliyatini ta'minlab, yangi ko'rinishga ega bo'ladi. Respublikamizda so'nggi yillarda oliy ta'lim tashkilotlarini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish mexanizmlarini shakllantirish, iqtisodiyotning zamonaviy talablarini hisobga olgan

holda davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish, talabalarning o'quv va ishlab chiqarish amaliyotini samarali tashkil etishning bazasini rivojlantirishning me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish" vazifalari ustuvor etib belgilandi. Bu esa, musiqa o'qituvchisining -o'quv faoliyatiga kommunikativ tayyorgarligini rivojlantirish modellarini, axborot texnologiyalari vositasida rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Respublikamizda B.S.Abdullayeva, S.A.Abdullayeva, V.I.Andrianova, R.G.Isyanov, N.A.Muslimov, V.H.Xasanov tadqiqotlarida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda kasbiy va kommunikativ kompetensiya, kompetensiya yondashuvi masalalari ko'rib chiqilgan, U.V.Ziyatdinov, Nishonaliyev, A.I.Vorobev musiqa o'qituvchisining -o'quv faoliyatiga kommunikativ tayyorgarligini shakllantirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borishgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH)dan N.Vux, J.Muradov, D.A.Netunayev, S.S.Magdieva, S.I.Gorshkov, S.S.Vladimirova, O.V.Akulov, I.LBim, N.I.Gimpel, S.A.Yezov, I.A.Zimnyaya, I.N.Zotov, D.I.Izarenkov, V.F.Remizov, V.V.Safonov, G.K.Selevko, N.V.Solomin, V.I.Teslenko, A.V.Xutorskoy, A.N.Shukin, L.E.Ageev, Ye.E.Sartakov, O.Kurtev, C.V.Svetnitskaya, Ye.A.Bistrov musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi jarayonida muloqot ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish muammolari o'rganildi.

Xorijlik olimlardan musiqa o'qituvchisining -o'quv faoliyatiga kommunikativ tayyorgarligini rivojlantirish jarayonini o'rganishning xorijiy tajribasi N.Xomskiy, D.Xayms, M.Canale, M.Svayn, C.R.Berger, S.Savignon, C.Leung, J.C.Richards, R.M.Gabriele asarlari misolida ko'rib chiqilgan.

Bugungi pedagogik ta'limda musiqa o'qituvchisini o'quv faoliyatiga kommunikativ tayyorlash, ta'lim jarayonini takomillashtirish, uning imkoniyatlarini o'rganish, -xususan, musiqa o'qituvchisining pedagogik sharoitlarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot ishi musiqa o'qituvchisining pedagogik faoliyatga kommunikativ tayyorgarligi tushunchasining mazmunini aniqlash zaruratini belgilaydi. Musiqa pedagogikasi bilan bog'liq holda ushbu tushunchaning mazmuniga aniqlik kiritish uchun dastlab ishda "muloqot", "pedagogik muloqot", "tayyorlik" tushunchalarining mazmuniga to'xtalish taqozo etiladi. Tushunchaning mazmunini o'rganish, shuningdek, musiqa o'qituvchilarining o'quv faoliyatiga kommunikativ tayyorgarligi tuzilmasini aniqlash uchun ishda musiqa o'qituvchilarining darajalari, turlari, xususiyatlari, funktsiyalari, shakllari va vositalari ko'rib chiqiladi.

XX asrda keng ilmiy muomalaga kiritilgan "muloqot" atamasi -ilmiy bilimlarning turli sohalarida qo'llanilishi tufayli ijtimoiy ma'noga ega bo'ldi. Ijtimoiy, gumanitar, tabiiy va texnik fanlari har biri aloqani o'z nuqtai nazaridan mustahkam o'rganadi, aloqaning u yoki bu jihatlariga to'xtalib, ushbu tushunchaning o'ziga xos ta'rifini taklif qiladi. Shunga ko'ra, sotsiologiyaning entsiklopedik lug'atida "muloqot" tushunchasiga quyidagicha ta'rif berilgan: "Muloqot - bu axborot, energiya, obyektlar va boshqalar almashinuvini o'z ichiga olgan ijtimoiy subyektlarning o'zaro ta'siridir". [2].

Madaniyatshunoslik lug'atida muloqot –ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida qaralib, “sotsiomadaniy aloqa” tushunchasining mazmuni quyidagicha izohlanadi: “Ijtimoiy-madaniy aloqa (lotinchadan – xabar, uzatish; comunicare – umumiy qilish, bog'lash) ijtimoiy-madaniy faoliyat subyektlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni ma'lum bir madaniyatda qabul qilingan imo-ishora tizimlari (tillari), ulardan foydalanish texnikasi va vositalari orqali ma'lumot uzatish yoki almashish maqsadida qo'llaniladi” [5].

“Og'zaki muloqot” –tushunchasiga til yordamida ba'zi aqliy tarkibni uzatishning maqsadli jarayoni deb qaraladi. “Og'zaki bo'lmagan aloqa” tushunchasi bir tomondan, og'zaki muloqotni takrorlashi va qo'llab-quvvatlashi mumkin bo'lgan, ikkinchi tomondan, har qanday aqliy tarkibni (nafaqat ichki –og'zaki, balki majoziy) maqsadsiz uzatishni ta'minlaydigan muloqotni anglatadi. [3].

N.Guer va D.Lyuis kabi biologik olimlarning fikricha, “aloqa – bu organizmlar yoki bir xil organizmning qismlari o'rtasida signallarni uzatishdir, agar tanlov signallarni ishlab chiqarish yoki idrok etishni afzal ko'rsa, muloqot jarayonida axborot o'zgarishi va subyektlarning o'zaro moslashuvi sodir bo'ladi –” [1].

N.Guer tomonidan tahrir qilingan pedagogik lug'atda A.Yu. Qojaspirovaning ta'kidlashicha, “muloqot” tushunchasi “xabar, –shaxslararo o'zaro ta'sir jarayonida til, nutq yoki boshqa belgi tizimlari orqali odamdan odamga ma'lumot uzatish” deb talqin qilinadi [5].

Yuqorida keltirilgan ta'riflar ko'p miqdorli “muloqot” tushunchasini ko'rsatadi. Tadqiqotchi M.A. Vasilik –“muloqot” tushunchasining to'rtta asosiy ma'nosini aniqlaydi:

- 1) universal (o'ta keng), bunda aloqa –moddiy va ma'naviy olamning har qanday obyektlarini bog'lash usuli sifatida qaraladi;
- 2) texnik, aloqa yo'nalishi, bir joy va boshqa joy o'rtasidagi bog'liqlik, ma'lumot va boshqa moddiy va ideal obyektlarni bir joydan ikkinchisiga uzatish vositasi sifatidagi aloqa g'oyasiga mos keladi;
- 3) biologik, biologiyada, ayniqsa, etiologiya bo'limida hayvonlar, qushlar va boshqalarda signal uzatish usullarini o'rganishda keng qo'llaniladi;
- 4) insoniyat jamiyatida vujudga keladigan aloqalar va munosabatlarni belgilash va tavsiflash uchun ishlatiladi [6].

M.A.Vasilikning ta'kidlashicha, aloqa nazariyasi so'nggi ma'noga, ya'ni “ijtimoiy aloqa – til va boshqa belgilar tizimlaridan foydalangan holda amalga oshiriladigan ma'lumotni odamdan odamga o'tkazish bo'yicha odamlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirning o'ziga xos shakli”ga yaqin keladi [7]. Turli tadqiqotlarni tahlil qilish asosida musiqa pedagogikasi bilan bog'liq holda “muloqot” tushunchasini –quyidagicha aniqlaymiz:

Aloqa –– bu har qanday ishora tizimi orqali ma'lum bir badiiy shaklda ma'lumot olish va uzatishga (axborot almashish) qaratilgan o'zaro ta'sirdir.

“Pedagogik muloqot” tushunchasi “muloqot”, “o'zaro ta'sir”, “munosabatlar”, “muloqot” kabi umumiy ilmiy va fanlararo tushunchalar bilan chambarchas bog'liq. “Pedagogik muloqot” tushunchasi yuqoridagi tushunchalar mazmunining tarkibiy qismlarini o'zida mujassam etgan bo'lib, ular ta'lim jarayonida muloqotning namoyon bo'lishining o'ziga xosligini belgilaydi.– “O'zaro ta'sir” tushunchasi falsafadagi asosiy tushunchalardan biri bo'lib, u bevosita yoki bilvosita, tashqi yoki ichki munosabatlar va aloqalar asosida obyektlarning bir-biriga ta'sirining o'zaro bog'liq jarayonlarini aks ettiradi.– O'zaro ta'sir universal ta'lim manbaidir, chunki o'zaro ta'sir davomida uning

ishtirokchilari o'rtasida ma'lumotlar almashinuvi mavjud bo'ladi. Mazkur tadqiqot ishimizda "pedagogik o'zaro ta'sir-" tushunchasi pedagogik maqsadda tashkil etilgan, pedagogik mazmun va pedagogik ma'noga ega bo'lgan ma'lumotlarning harakatini (qabul qilish, uzatish, almashish) ta'minlovchi ta'lim jarayonidagi o'zaro ta'sir sifatida talqin etiladi [7].

Pedagogik ta'lim jarayonida o'zaro ta'sir orqali o'rganish ma'lumotlarning maqsadli harakati asosida amalga oshiriladi-, birgalikdagi faoliyat tajribasi shakllanadi va bu faoliyat motivlari o'zgaradi, xatti-harakatlar shakllari uzatiladi va ishtirokchilarning g'oyalari va ularning dinamikasi ta'minlanadi.

Pedagogika faniga oid lug'atda "munosabat" tushunchasiga turlicha ta'riflar berilgan. A.Yu. Qo'jaspurova quyidagicha ta'rif beradi: "Munosabat – bu shaxsning obyektiv voqelikning turli tomonlari bilan individual, tanlab, ongli bog'lanishlarining yaxlit tizimi" [8]. E.S.Rapatsevich "munosabat" tushunchasining psixologik jihatiga aniqlik kiritadi, unga ko'ra: "Munosabat (psixologiyada –) – bu ba'zi bir belgilar bilan belgilanadigan subyektlar, obyektlar va ularning xususiyatlarining nisbiy holati. Munosabat kategoriyasi subyekt tomonidan ko'rsatilgan aqliy harakatning vektorlashuvi, tanlab olish-, baholashga munosabat (ijobiy, salbiy, befarqlik bilan ifodalangan), muayyan harakat yo'nalishiga moyillik va tayyorlik kabi xususiyatlar bilan tavsiflanadi" [2].

O'quv jarayonida rivojlanayotgan munosabatlarga oid tadqiqotlar tahlili (S.A.Amonashvili, F.N. Gonobolin, A.A.Leontiev, L.M.Mitina, A.B.Mudrik va boshqalar), shuningdek, pedagogik va psixologik ilmiy adabiyotlarda mavjud bo'lgan "munosabat" tushunchasining ta'riflari – "pedagogik munosabat" tushunchasini shakllantirishga imkon beradi: pedagogik –munosabat - bu pedagogik maqsadlarda tashkil etilgan o'zaro munosabatlarga qiymat ko'rsatmalarini o'tkazish bilan subyektning muayyan pozitsiyasini aks ettiruvchi munosabat; pedagogik mazmunli mazmun va ma'noga ega bo'lgan pedagogik o'zaro ta'sirda uzatiladigan ma'lumotlarga; pedagogik hamkorlikning boshqa ishtirokchilariga bevosita o'zining ta'sirini o'tkazadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019-y., 06/19/5847/3887-son; 30.04.2020-y., 06/20/5987/0521-son.

J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: "O'qituvchi" nashriyoti. 2004-yil.

O'.Q.Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogika texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. –T.: "Fan" nashriyoti. 2006-yil.

V.N.Maksimova. Mejpredmetnye svyazi v protsesse obucheniya. –M.: "Prosvishenie". 1988-god.